

Gezi Olayları ve Türkiye Ekonomisi

*Refet S. Gürkaynak
Bilkent Üniversitesi*

AKP hükümeti iktidara geldiği seçimlerden sonraki 11 yılda bir defa %40'ın altında oy aldı. 2009 belediye seçimlerinde Türkiye genelinde il genel meclisi oylarının %38'ini alan AKP, bunun o sırada yaşanmakta olan büyüme düşüşü ve işsizliğin sonucu olduğunu bildiği gibi, Temmuz 2007 genel seçimlerinden sonra yapılan anketlerden de aldığı oyların büyük çoğunluğunun “iktisadi nedenler ile” verildiğini biliyordu.

Bir iktisadi kriz sonrasında iktidara gelmiş olan hükümet, seçmen desteğine sahip olmak için müreffehlik hissini sürdürmesi gerektiğini biliyor. Bu, 2003-2006 arasında Kemal Derviş'in stabilizasyon programının özenle takip edilmesi sonucu ortaya çıkan yüksek üretim artışı ile sağlandı. Bir önceki hükümetten devralınan programın uygulamada 2006 sonunda, kağıt üzerinde de 2008'de bitmesiyle Türkiye bir iktisat politikası boşluğu dönemine girdi. 2009 krizinin iktisadi maliyetinin sandığa yansımalarıyla seçmen tabanının kendisine zannettiği kadar bağlı olmadığını gören hükümet, bu tarihten sonra önce maliye politikası daha sonra para politikasının da desteği ile genişlemeci iktisat politikaları uygulamaya başladı. Bu politikaların ortak özelliği Türkiye'nin üretim kapasitesini artırmaktansa talebi teşvik edecek politikalar olmalarıydı. Bunun doğal sonucu tüketim iştahının dış borçlanmayı artırması ve bu borçlanmanın da kendisini yüksek cari açık olarak göstermesi oldu.

Hükümetin genişlemeci iktisat politikalarının iki temel aracı devlet tüketimi ve hem devlet hem özel sektör eliyle inşaat idi. Devlet tüketimi kendisini 2009 yılında krize maliye politikası tepkisi olarak artan (o sırada doğru politika tepkisi olan) faiz dışı harcamaların bugüne kadar azalmamış olmasında gösterirken, inşaatı Türkiye'nin her köşesindeki hoyrat yapılaşmada görmek mümkün. Bu yapılaşmanın bir tezahürü de Türkiye'de özel sektör yatırımlarının da araştırma-geliştirme ya da sanayi üretimi artışı yerine imar durumu değişiklikleriyle ortaya çıkan (ve üretim yapmaktan hem daha yüksek getiri vaat eden hem de daha az riskli olan) ranttan faydalanmak amacıyla gayrimenkul ve inşaatı kayması. Bu da devletin kendi yarattığı yapılaşma ile yetinmeyip imar değişiklikleri ile özel sektörü de inşaatı yöneltmesinin doğrudan sonucu.

Türkiye Gezi Parkı ile başlayan geniş katılımlı protestolara bu arka plan ile girdi. Burada altını çizmek gereken iki önemli nokta, kendisini cari açıkta gösteren yüksek borçlanma ve yarattığı kaldıraç etkisi yüzünden ülkemizin iyi bilinen bir kırılmalılığının uzun zamandır var olması ve inşaat ile devlet harcamalarının birlikte talep ve büyümeyi sürüklüyor olmasıdır.

Bu protestoların da bir inşaat inadına tepki olarak başlaması bu anlamda şaşırtıcı

değildir. Aynı inat, hem genel olarak iktisadi aktiviteyi artırdığı ve yüksek gelir hissi verdiği, hem de TOKİ eliyle kaynak aktarımına müsaade ettiği için kendisini Ankara’da tarihi Saraçoğlu mahallesinin yıkılıp yerine “apartman yapılmak” istenmesi, İstanbul’da kanal İstanbul fikri, Bursa’da Doğanbey felaketi ve ülkenin her tarafında aynı hayal gücünden yoksun bina topluluklarının yükselmesi ile de göstermektedir. İnşaatın şu anda Türkiye’nin temel kamu üretimi ve kaynak aktarımı mekanizması olduğunu anlamak buna karşı yapılan gösterilere karşı verilen orantısız tepkiyi de anlamaya yardımcı olacaktır.

Türkiye kadar yabancı fonlamaya muhtaç bir ülkede kamu ya da özel sektöre borç verenlerin ülkedeki siyasi duruma hassas olmaları beklenir. Gezi protestoları sırasında bu hassaslığın ortaya çıktığı ve iktisadi risk algısının arttığı zamanlarda, Türkiye’de alışıldığı gibi, yerli ve yabancı yatırımcıların ülke riskini üzerlerinden atmak için kolayca elden çıkarabilecekleri hisse senedi ve tahvilleri satıp döviz almaları sonucunda borsa endeksi düşmüş, bono/tahvil faizleri yükselmiş ve lira yabancı paralar karşısında değer kaybetmiştir. Burada, bunun temel nedeninin üretim kapasitesini artıracak yapısal reformlar (kadınların iş gücü katılımının artırılması, eğitim sisteminin düzeltilmesi, tasarrufların teşvik edilmesi gibi) yerine talebin artırılmasına yönelik iktisadi politikaların yol açtığı, portföy yatırımları ile fonlanmış cari açığın yarattığı, Gezi protestolarından önce de var olan kırılganlık olduğunu görmek gerekir.

Dolayısı ile, bu dönemde Türkiye’deki mali piyasalarda meydana gelen kayıplar öncelikle var olan mali kırılganlığa atfedilmelidir. Ardından, bu kırılganlıktan kaçmak için Türk lirası cinsinden varlıkları satma teşvikini neyin verdiği sorulabilir. Borsa endeksinin düşüşü, faizlerin yükselişi ve liranın değer kaybedişi gibi gelişmelerin meydana geldiği zamanlara bakıldığında nedenselliğin gösterilerin kendilerinden değil hükümetin tepkisinden mali piyasa tepkilerine doğru olduğunu görmek kolaydır. Ancak bu düşüşler de kalıcı olmamış, bu dönemde mali piyasalar Gezi protestoları ve bunlara hükümetin tepkilerinden kalıcı olarak etkilenmemiştir. Bu piyasalarda son dönemde gözlemlenen kayıplar Türkiye’deki olaylardan bağımsız olan, ABD merkez bankasının (uluslararası likiditeyi artırmış ve cari açığın fonlanmasını kolaylaştırmış olan) miktarsal genişleme politikasını sonlandırmayı düşünebileceği açıklamalarının gelişmekte olan bütün ekonomilerin mali piyasalarında yol açtığı kayıpların, kendi yüksek kırılganlığı yüzünden Türkiye’yi özellikle kuvvetli etkilemesindedir. Gezi protestolarının Türkiye’de reel ekonomiye ya da mali piyasalara büyük ya da kalıcı bir etki etmemiş olduğunu kayda geçirmek, iktisadi kırılganlığımızın yaratacağı zorlukların mesuliyetini doğru tayin edebilmek için önemlidir.

Gezi protestoları yakın gelecek için doğrudan bir iktisadi sonuç doğurmamış da olsalar, bu olaylar daha uzun vade için çok önemli gelişmelerin kapısını açmıştır. Bu

protestoları gerçekleştiren genç nüfusun Türkiye'nin en iyi eğitimli, yüksek beşeri sermaye sahibi kitlesi olduğu hem yapılan anketlerde ortaya çıkmakta, hem de yabancı dil bilgisi, bilgisayar kullanma becerileri gibi meziyetleri ile göz önüne gelmektedir. Yaratıcılıklarını kullanabilecekleri, karar alma mekanizmalarına katılabilecekleri bir ülke isteyen bu gençler devlet aygıtı tarafından bastırılırlarsa bunun sonucu yeni bir beyin göçü dalgası olabilir. Bu uzun vadede, zaten beşeri sermaye fakiri olan Türkiye'nin iktisadi gelişmesinin önünü iyice kapatacaktır. Öte yandan, bu gençlerin uğruna sokağa döküldükleri değişim gerçekleşir ve Türkiye çoğulcu, katılımcı demokrasinin olduğu, merkezi otorite tarafından kentsel rant dağıtımı yapılması kentlerin sahipleri tarafından engellenebilen bir ülke olursa bu da ülkemizi korkulan orta gelir tuzağından kurtaracak bir değişim olacaktır.